

sentiments contribueixen a mantenir vives les històries particulars i col·lectives, fins i tot quan aquestes no són recordades conscientment, i, per tant, modelen les vides i donen forma als mons del present. No obstant això, el temps de l'emoció no fa únicament referència al passat i a la seva repercussió en el present; els sentiments també obren futurs, en la mesura que aquests comporten diferents actituds i orientacions envers l'altra gent.

Malgrat que no es tracta d'un llibre pròpiament de geografia, *The cultural politics of emotion* analitza qüestions i aporta idees estretament relacionades amb la geografia humana i social, amb

les (des)alineacions individuals i col·lectives a diverses escales. L'estudi dels mecanismes de les emocions i del rol d'aquestes en la societat proporciona nous elements que ajuden a entendre les dimensions de la inclusió i l'exclusió humana en el temps i l'espai, amb la configuració de mons simbòlics la superfície i les fronteres dels quals es redefeixen per mitjà de la vivència i la pràctica emocional.

Laia Oliver-Frauça

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia
Laia.Oliver@uab.es

BUTLER, Judith (2004).

Desfer el gènere (Undoing Gender).

Nova York i Londres: Routedge, 273 p.

ISBN 0-415-9623-9¹

Desfer el gènere (Undoing Gender) és una col·lecció d'assaigs escrits entre 1999 i 2004, dirigits a audiències diverses i escrits per a conferències diferents, i és per això que, de vegades, algunes repeticions poden resultar molestes. En aquesta col·lecció, s'hi troben revisats els treballs sobre alguns dels temes centrals de l'obra de Judith Butler: el conflicte de gènere i la (in)coherència de gènere, la crítica de les dualitats i, en concret, les dualitats de gènere: un compromís amb la psicoanàlisi lacaniana i el feminisme francès, les relacions de parentiu fora de l'heterosexualitat normativa, el reconeixement i la comprensió de la persona. També parla d'altres temes directament relacionats amb la política, per exemple: el matrimoni entre homosexuals, les categories de diagnòstic que normalitzen les regulacions de gènere, el reconeixement

de la persona per part de l'estat civil o el seu reconeixement legal, etc. La ressenya que es presenta a continuació està estructurada a partir de tres temes: «normes de gènere», «reconeixement i persones possibles», «gènere, sexualitat i diferència sexual», i acaba amb alguns comentaris finals.

Normes de gènere

Les normes de gènere són un tema recurrent en diferents capítols del llibre. Butler en parla des de dos punts de vista fins a cert punt relacionats. D'una banda, seguint en la línia de Habermas, les normes de gènere fan possible la unió entre persones i proporcionen una entesa mútua que fa possible la vida en comunitat. D'altra banda, tenen una forta funció reglamentària, fins al punt que s'en-

1. Traducció d'Anna Serra Salvi i Elisa Serra Salvi, Departament de Geografia, Història i Història de l'Art, Secció de Geografia, Universitat de Girona.

tén per procés de «normalització» quelcom que ha estat establert a partir d'uns costums fixats pel que hom considera «normal». En aquest sentit, les normes de gènere són unes limitacions acceptades que condicionen l'ordre social, en generar unes pautes comunes, i que fomenten una normativa repressiva que s'hauria d'eliminar (2, 10)². Partint de Foucault, Butler sosté que, malgrat que les normes de gènere estiguin clarament relacionades amb el poder, aquestes es caracteritzen menys per l'ús de la força o la violència i més per una «lògica implícita que permet al poder reflexionar sobre les seves pròpies estratègies i definir de manera clara els seus objectes» (2, p. 48). Les normes de gènere es constitueixen en virtut del poder que tenen per atorgar unitat a través d'estratègies d'exclusió. I no necessiten ser estàtiques per tal de durar; de fet, poden, i probablement haurien de, ser renegociades de manera contínua (5).

Les normes integren tot el que tenen al davant, no hi ha res que en «quedi fora». Tota disconformitat hi és inclosa i esdevé indispensable per al seu funcionament. Estar fora de la norma significa aleshores ser entès segons la relació que un té amb ella. La norma fixa el que es considera una vida o un individu reconeguts (1, 2). Aquesta problemàtica és analitzada extensament en relació amb les normes de gènere i les maneres com els moviments bisexuals i transsexuals les experimenten, les posen en dubte i les

canvien. Les lluites d'aquests grups sovint mostren la rigidesa de les normes de gènere i el seu poder per institucionalitzar la «realitat» (4).

Reconeixement i persones possibles

El discurs entorn de les normes de gènere està estretament relacionat amb preguntes que tenen a veure amb el reconeixement de la persona: «qui compta com a persona?», «quines vides són considerades vertaderes?». Les normes de reconeixement sostenen la nostra viabilitat com a persones. Al mateix temps, aquestes normes circumscriuen l'esfera del que és humanament possible i crea les bases per a l'exclusió (1). En aquest sentit, Butler exposa que el reconeixement té una doble cara: d'una banda, viure sense ser reconegut genera un patiment i un desengany importants. D'altra banda, les exigències per ser reconegut poden conduir a la jerarquia social, a les il·legalitats i a les exclusions. Tal com l'autora argumenta en relació amb els grups homosexuals, la demanda per ser reconeguts pot transformar una deslegitimació col·lectiva en una de selectiva (5). Les declaracions públiques dels grups homosexuals i d'altres «no-heterosexualitats» posen l'èmfasi en el que es considera realitat i en qui compta com a persona. Aquí la persona esdevé un punt de referència per a una narrativa que qüestiona els límits de les relacions humanes possibles (3). Les que són diferents reben

2. Els números entre parèntesis fan referència als capítols del llibre, escrits per primer vegada l'any que s'hi indica:

1. «Ser un mateix: els límits de l'autonomia sexual» («Beside oneself: On the limits of sexual autonomy» (2002)); 2. «Normatives de gènere» («Gender regulations» (2004)); 3. «Fent justícia: legalitzar el sexe i al·legories sobre la transsexualitat» («Doing justice to someone: sex reassignment and allegories of transsexuality» (2001)); 4. «Posant en dubte el gènere» («Undiagnosing gender» (2004)); 5. «Els vincles afectius són sempre heterosexuals?» («Is kinship always already heterosexual?» (2002)); 6. «Anhelant el reconeixement» («Longing for recognition» (1999)); 7. «Reflexions sobre el tabú de l'incest» («Quandaries of the incest taboo» (2000)); 8. «Testimonis personals» («Bodily confessions» (1999)); 9. «El final de la diferència de sexes?» («The end of sexual difference?» (2001)); 10. «El problema de la transformació social» («The question of social transformation» (2002)); 11. «Pot parlar el desig com a filosofia?» («Can the "Other" of philosophy speak?» (2002)).

la categoria d'inhumanes, infrahumanes o suprahumanes.

En alguns assaigs on apareix el tema del reconeixement, aquest es tracta des de diferents nivells que no són necessàriament compatibles els uns amb els altres. El discurs més interessant fa referència al treball de Jessica Benjamin i Jürgen Habermas entorn del reconeixement intersubjectiu. Per reconeixement intersubjectiu s'entén el procés pel qual «dos individus es coneixen a si mateixos quan s'emmirallen l'un amb l'altre» (p. 131). Aquest emmirallament, però, no comporta ni la destrucció de l'un ni l'anul·lació de la identitat de l'altre. En aquest procés cap a la comprensió de l'altre, la negació esdevé una part essencial del reconeixement. De la mateixa manera, tracta la problemàtica del reconeixement en relació amb unes normes contra les quals lluitem constantment, a fi que siguin més integradores. Finalment, també introdueix la qüestió del reconeixement de l'estat civil i/o legal pel que fa les unions no-heterosexuals i altres categories impossibles. En aquest punt, observa que la distinció entre legítim i il·legítim no pot esgotar totes les possibilitats del camp sexual. No només això, de fet, es deixa fora de la llei tot un lèxic relacionat amb pràctiques sexuals poc imaginables i ni molt menys reconegudes (5). Altre cop el reconeixement civil o legal, aquí confós amb la legitimitat, té una doble cara: d'una banda, és crucial reivindicar la comprensió i el reconeixement, i, de l'altra, es manté una relació crítica i transformadora en relació amb les normes que determinen el que és possible reconèixer.

Gènere, sexualitat i diferència sexual

El treball de Butler es considera un punt de referència pel que fa a la seva teoria sobre gènere i sexualitat, la qual, com és evident, impregna tots els assaigs d'aquest

llibre. D'una banda, parla del gènere com a un conjunt de normes, és a dir, de criteris establerts que determinen el comportament, la manera de fer i de pensar d'una majoria. I diferencia clarament aquestes normes «acordades» de la normativa, de la legalitat, o del model que els individus intenten copiar. Les normes de gènere són adduïdes també per aquells individus que, obrant d'altra manera, tenen la possibilitat de canviar-les en el curs de la seva experiència (2). Segons aquests, el cos no s'entén com quelcom estàtic i acabat, sinó com un procés, una manera d'esdevenir i que conforma la norma (1). El gènere no és exactament el que un «és» o el que un «té». El gènere és el sistema format pel conjunt de factors de naturalesa hormonal, cromosòmica, psíquica i factual, mitjançant el qual té lloc la producció i la normalització de l'oposició binària entre masculí i femení. En aquesta combinació socio-cultural, biològica i factual, la dualitat «masculí» i «femení», és a dir, home i dona, no és tan clara o tan unívoca com sovint ens fan creure, sinó que existeix en els dos pols d'un continu on existeixen distintes formes de gènere intersticials i en transició (3, 10). En els capítols assaigs d'aquest llibre, Butler introdueix els grups transsexuals, bisexuals i transgènere (3, 6) i l'exemple de la regulació del TIG (trastorn d'identitat de gènere) als Estats Units com a models per fer front al dimorfisme de gènere i per elaborar el que, en el seu darrer treball, va qualificar de teoria feminista i heterosexualista (10, p. 207).

Fent referència als discursos oposats del Vaticà i de la plataforma de les Nacions Unides sobre la situació de les dones, Butler assenyala la desconcertant identificació que es fa del concepte de gènere amb el concepte de feminisme (i les seves tesis sobre la construcció social del sexe) i de sexualitat amb els estudis sobre l'homosexualitat (9). Segons Butler, hi ha hagut dos canvis, tots dos s'han produït

dins la teoria *queer*³, que han contribuït a aclarir aquest embolic: primer, la separació de gènere i sexualitat, i, segon, i relacionat amb aquest primer, la idea que no es pot reduir el gènere a l'heterosexualitat. Aquí, altra vegada, les vides transgènere són una evidència de l'error que es comet en vincular sexualitat amb gènere (2). La sexualitat mai no està representada del tot per les normatives, sinó que, al contrari, esdevé «una possibilitat improvisada enmig d'un mar de restriccions» (p. 15). És una forma de transmetre els patrons culturals: establint normes i abolint-les.

Dins del mateix context, Butler examina de manera crítica les diferències de sexe, exposant la dificultat de determinar on comença i on acaba el component biològic, psíquic, social i discursiu de la diferència sexual. Considera que la diferència de sexes és un «concepte multidisciplinari», de dimensions psíquica, somàtica i social, dimensions que no es poden englobar l'una amb l'altra, ni tampoc no es poden analitzar per separat. Malgrat que la realitat estructural d'aquest concepte és quelcom que no pot desaparèixer (9), Butler considera que el que ella anomena «teoria de la diferència sexual» és una teoria de l'heterosexualitat, i que el feminisme francès assumeix i reproduceix aquesta manera de pensar binària de masculí i femení. I enfoca aquesta resistència que hi ha a nous plantejaments de la diferència sexual com un «problema de gènere», i proposa la seva pròpia teoria de la performativitat (10).

Alguns comentaris finals

Desfer el gènere (Undoing Gender), igual que la majoria dels treballs de Judith

Butler, és, des de molts punts de vista, provocador, malgrat el llenguatge abstracte que s'hi empra i els problemes que sorgeixen d'estar contínuament qüestionant i desfent els seus propis arguments. No obstant això, formula plantejaments interessants entorn del gènere, la sexualitat, el coneixement, el poder i l'acceptació de la persona.

Quan comença la «vida»? Quan comença la vida de la «persona»? Quan comença la «persona»? Si desitjo d'una certa manera, tindrè la possibilitat de viure-ho?

De qui és el món legitimat com a verdader? I què passa quan començo a esdevenir quelcom per al qual no hi ha espai dins el marge de la legalitat?

Què es considera un gènere coherent? Hi ha algun gènere que existís abans de les normatives? Si sóc d'un gènere «diferent», també se'm considerarà una persona?

Preguntes com aquestes sembla que apuntin cap a afirmacions que mai no es fan públiques, o bé a respostes que s'han de buscar minuciosament. Al mateix temps, donen peu a noves preguntes, depenent de com es plantegin. Per exemple, puc *ser* d'un gènere «diferent»? Dit d'una altra manera, si considerem el gènere una pauta establerta de naturalesa històrica i sociocultural, es pot analitzar segons aquests termes, és a dir, com un atribut personal? Si plantegem la pregunta d'aquesta manera, no ens porta ella mateixa a rebatre el concepte essencialista de gènere?

La transparència i la inestabilitat d'aquests conceptes, i també la idea que res no és estàtic i acabat, obre noves oportunitats per a la comprensió i el reconeixement.

3. La traducció convencional de *queer* seria 'homosexual'; això no obstant, en aquest context es refereix més aviat a una actitud «no conformista» o «dissident». *Queer* és un terme generat en una cultura diferent que no té equivalent que ens acosti de manera immediata al sentit que evoca en anglès. El moviment *queer* es refereix a un corrent de pensament i d'estudis per a la comprensió de la diversitat de sexualitats i expressions culturals (extret de *Debate Feminista*, any 8, vol. 16, octubre de 1997, Mèxic) (N. de la t.).

xement. Tanmateix, en la lenta i complicada esfera política de presa de decisions i posterior execució d'aquestes, que la pròpia Butler impugna en alguns dels seus assaigs, és possible que els mateixos que primer tiren endavant una petició, allora la qüestionin i es facin enrere? No hi ha dubte que les nostres categories bàsiques es poden ampliar i cal fer-ho per tal que siguin més inclusives (p. 223). Però mentre no arriben canvis per a aquests gèneres «dissidents», parts importants de la societat són, fins a cert punt, oblidades o deixades de banda, com a

mínim de la masculina. És possible que el feminisme no parteixi del principi de dominació estructural de les dones, i hi inclogui totes les formes a través de les quals les dones pateixen discriminació? És pot definir aquesta posició com a «heterosexista»?

Dina Vaiou

National Technical University
of Athens

Department of Regional Planning
and Urbanism
divaiou@central.ntua.gr

KATZ, Cindi (2004).

Growing up global. Economic restructuring and children's everyday lives.

Minneapolis: University of Minnesota Press, 311 p.

ISBN-0-8166-4210-9

En aquesta obra, la geògrafa nord-americana Cindi Katz ens ofereix un magnífic treball que connecta línies de recerca diferents, com ara els estudis sobre desenvolupament, la geografia de la infància o els efectes de la mundialització. De fet, es tracta de tres temes que l'autora, catedràtica de Geografia la City University of New York, ha desenvolupat en altres publicacions seves, atès que ja fa temps que treballa en tots aquests àmbits, combinant les aportacions teòriques amb els estudis de cas.

A Catalunya, vam tenir l'oportunitat d'escoltar Cindi Katz quan la Societat Catalana de Geografia va acollir una conferència de l'autora el 1999 (www.scg.iec.cat), moment en què va avançar algun dels aspectes que ara ha desenvolupat de manera molt més àmplia en el llibre que presentem. Aquesta va ser una bona oportunitat per conèixer-la, sobretot tenint en compte que disposem d'escasses publicacions seves en català o en castellà (Smith i Katz, 2000; Katz, 2006).

Amb l'obra *Growing up global. Economic restructuring and children's everyday*

lives, Cindi Katz es planteja estudiar els efectes desintegradors del desenvolupament a diferents escales i llocs. Pretén examinar els processos de desenvolupament a través de la perspectiva de les vides dels infants. Per fer-ho, realitza un estudi etnogràfic longitudinal (1980-1995) amb infants del Sudan rural i puntualment utilitza també la seva experiència de recerca amb infants del barri de Harlem de Nova York per mostrar-nos com els canvis de la reestructuració econòmica global han transformat semblantment les vides quotidianes dels infants i els adolescents i els seus projectes de futur. En tots dos entorns, hi detecta processos simultanis de desadaptació o de desespecialització dels joves de cara a la seva incorporació al mercat laboral. En un cas, com a conseqüència del pas d'una societat agrícola a una societat industrial i, en l'altre cas, com a resultat del pas d'una societat industrial a una societat postindustrial.

El llibre s'estructura en quatre parts dividides en dos o tres capítols cadascuna, fins a un total de nou capítols prece-